

BUDAPEST, AZ ORSZÁG VAKBELE

A MAGYAR POLITIKAI KÖZBESZÉD TÖRTÉNETÉHEZ

A két világháború közötti évtizedek főváros-ellenessége a politikai

SCHWEITZER GÁBOR

metaforák világában is tetten érhető. A Horthy-korszak negyed évszázada alatt, különösen az első években, Magyarország fővárosa, Budapest – 1918-at megelőző politikai, világnézeti múltjára tekintettel – nem számíthatott túlonúl sok jóindulatra a nemzeti-keresztény alapokra helyezkedő új politikai elit részéről. A keresztény kurzus exponensei retorikájukban végső soron a szabadelvű kötődésű letűnt városvezetést tették felelőssé a világháborús összeomlást követő forradalmakért. Budapest így módon nemcsak a bűnös, hanem a bűnbak szerepét is betöltötte. A liberalizmust azonban nemcsak a főváros, hanem az egész ország romlásának egyik előidézőjeként is számon tartották.¹

Ezt a balítéletet igazolhatja a címben olvasható „orvosi” kifejezés is, amely a fővárosi törvényhatósági bizottság újjáalakításáról szóló törvényjavaslat nemzetgyűlési vitáján hangzott el – emelkedett közbekiáltásként – Zsirkay János részéről 1924. október 9-én. A bekiáltásra Eöri-Szabó Dezső beszéde szolgáltatott okot, aki éppen azon meggyőződésének adott hangot, hogy a fővárosnak – nem úgy, mint a letűnt „kalmárszellemű” és „plutokrata” korszakban – végre az ország szívévé kell válnia.² A politikai anatómiában jártas képviselők közül Meskó Zoltán a gyomorhoz, Zsirkay János viszont a vakbélhez hasonlította Budapestet. A gyomor-metafora nyilván arra utalt, hogy a főváros a nemzeti munkamegosztásban nem a termelő, hanem a fogyasztó – azaz a nem dolgozó – szerepét tölti be. A vakbél-metafora azonban már kifejezetten Budapestet fölöslegességére hívta fel a figyelmet. Miként az emberi szervezetnek gyakorlatilag nincs szüksége a vakbéltre, az országnak sincs Budapestre. A vakbél-metaforából következő cselekvési programot illetően Zsirkay meglehetősen tömör, bár egyértelmű álláspontot képviselt: ahogy a perforált „féregnyúlványt”, úgy Budapestet, az ország vakbelét is „ki kell vágni”.³ Azaz Budapestet el kell távolítani az ország, a nemzet organizmusából. Erre szerencsére nem került sor, ám a törvényhozás nem először, de nem is utoljára a kormányzati centralizáció növelésével – és a választásra jogosultak körének szűkítésével – párhuzamosan több vonatkozásban is korlátozta a főváros autonómiáját.⁴

A (fő)város-ellenesség – valamint a falu és a (fő)város szembeállítás –

azonban régebbi hagyományokra tekint vissza.⁵ A ki egyezést követően egyesülő főváros közönségének kezdetben üdvözölt magyarosodása általában a (fő)város „magasztalása” a századfordulón disszonáns hangokkal keveredve váltott át a (fő)város „kárhoztatásába”.⁶ Ignótus 1904-ben Kiss József lapja, *A Hét* hasábjain szállt vitába Réz Mihállyal, s vette védelmébe vele szemben a magyar fővárost. Réz Mihály szerint ugyanis Budapestnek az ország ezeréves történelmében, kultúréletében semmiféle jelentősége sem volt, az „ősi ország” mellett pusztán a „parvenü” szerepét játszotta. Irodalmi tradíciója valójában csak Széphalomnak és Bécsnek volt. „De nemcsak a tradíció hiánya a baj, hanem (ami ennek következménye) a nemzeti jelleg hiánya is”, hiszen Budapest egyetlen társadalmi ré-

1 ■ „Jövőnk társadalmi és gazdasági rendjét semmi esetre sem volna szabad ismét a liberális elv ingatag és felforgatásra hajló talaján felépítenünk – vallotta 1920-ban Bangha Béla. – Semmi esetre sem szabad társadalmunkat ugyanarra az útra, ugyanazokba a belső kórságokba löknünk, melyek már egyszer a sír szélére juttatták. A liberális jelszavak fétiskultuszából alaposan ki kell gyógyulnunk.” (Bangha Béla: *Magyarország újjászülése és a kereszténység*. 2. kiad. Szent István Társulat, Bp., 1920. 64. old.)

2 ■ Az 1922. évi június hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlési irományai. *Napló* XXVI. kötet. 129. old. (1924. október 9.)

3 ■ Uo.

4 ■ Az 1920–1934 közötti időszakban több törvény érintette közvetlenül a főváros politikai arculatát, illetve autonómiáját. E tendenciáról lásd Sipos András: *Reformok és reformtörekvések a fővárosban (1920–1947)*. *Budapesti negyed*, 1993. 2. szám, 49–67. old.

5 ■ Gyáni Gábor: *Modernitás, modernizmus és identitásváltás: a fin de siècle Budapest*. *Aetas*, 2004. 1. szám, 131–143. old.

6 ■ Gyáni Gábor: *Budapest túl jön és rosszon*. *Beszélő*, 2005. 3–4. szám, 89–97. old.

7 ■ Réz Mihály: *Magyar kultúra*. *Budapesti Hírlap*, 1904. szeptember 3.

8 ■ Ignótus: *A bojkottált Pest II*. *A Hét*, 1904. szeptember 11., „A bojkottált Pest” III. uo. szeptember 25.

9 ■ Bartha Miklós: *Tünetek*. *Magyarország*, 1904. szeptember 11.

10 ■ Harsányi Kálmán: *Kristálynézők*. Pesti Szalon, Bp., 1993. 97. old.

11 ■ Urbanus: *A bűnös Budapesttől a boldog Budapestig. A főváros politikai múltja és jövője*. Kultúra könyvkiadó és nyomda rt., Bp., 1919. 3. old.

12 ■ Uo. 10–11. old.

13 ■ Uo. 16. old.

14 ■ Horthy Miklós kiáltványa a budapestiekhez. Idézi: Vörös Boldizsár: *Károlyi Mihály tér, Marx-szobrok, fehér ló*. Budapest szimbolikusságai 1918–1919-ben. *Budapesti negyed*, 2000. 3–4. szám, 170. old.

15 ■ A nemzeti hadsereg ünnepélyes fogadtatása. *Fővárosi Közlöny*, 1919. november 28. 773. old.

tege sem tekinthető „fajmagyarnak”. Ezért a kultúrájában idegen elemeket megtestesítő fővárossal szemben vidéken kell megerősíteni a magyar „kultúrelemeket”,⁷ s egyben a kultúra decentralizációjával ellensúlyozni az ország politikai centralizáltságát. Ignotus, hosszasan vitatkozva Réz nézeteivel, nemcsak a főváros olvasztótégely jellegére mutatott rá, hanem a magyar kultúrában betöltött nemes feladatára is. Érvélese szerint Széphalomnak semmivel sincs nagyobb jelentősége a magyar irodalomtörténetben, mint Pestnek és Budának, ahol nemcsak Petőfi „érett költővé”, hanem Vörösmarty, Arany, Jókai, Gyulai és Kemény is „évtizedeket, olyik félszázadnál nagyobb időt töltött”.⁸

A Budapestet sommásan „nemzetközi Sodomának” tekintő Bartha Miklós a függetlenségi orientációjú *Magyarország* vezércikkében ostromozta a fővárost: „Magyar jelleget keresek Budapesten, de nem találok. Sem a külsőségekben, sem belől. Még virtuskodás sincs. Még irodalmunk sem magyar.”⁹ Harsányi Kálmán pedig már kifejezetten ellenségesen vélekedett a pusztán növekvőnek, nem pedig fejlődőnek tekintett Budapestről 1914-ben megjelent regényében, *A kristálynézőkben*: „Ez a város nem fejlett [...] csak nőtt. És nem a törzse nőtt, csak a vadhajításai. A törzse sorvad, a törzsét öli a beléplántált idegen érzések és gondolatok élődsi serege. Ez a város hitetlen, kozmopolita, ez a város nem szereti önmagát, nem szereti a földet, amelyen áll, ez a város, úgy amint van, kikivánczozik ebből az országból, mert idegen, mert minden második lelket kifelé húz belőle a vágy, az ösztön, a rokonérvés. [...] Ez a város kiszakadóban van innen.”¹⁰ E kifakadás azt sugallta, Budapest nemcsak idegen, hanem elkülönült test – *corpus separatum* – a nemzet testében. Szükségtelen a további példák szaporítása ahhoz, hogy érzékeltessük a publicisztikában és a szépirodalomban már jóval a világháborús összeomlást megelőzően kétségkívül jelen lévő – bár hathatós politikai támogatást egyelőre nem élvező – fővárosellenességet.

A vakbél-hasonlatnál jóval közismertebb a főváros bűnösségét firtató, pontosabban deklaráló „bűnös Budapest” szóösszetétel. A „bűnös Budapest” mint politikai minősítés Horthy Miklós nevéhez kötődik ugyan, ám az elsőbbség nem őt illeti. 1908-ban látott napvilágot e szóösszetétel Tábori Kornél és Székely Vladimír kötete címlapján (*A bűnös Budapest*), ám természetesen nem politikai, hanem kriminalisztikai értelemben, a főváros hazárdjátékosairól, pénzhamisítóiáról, zsarolóiáról, hamiskártyásairól stb. szóló összeállítás címében. Politikai töltettel – ám a Horthy-féle megközelítéstől némiképp eltérő kontextusban és kicsengéssel – szerepelt a „bűnös Budapest” szóösszetétel az ószirózsás forradalmat követően, 1919 legelején egy röpiratban, melynek Urbanus

álnevű szerzője a forradalom vívmányaitól várta a főváros politikai, közéleti megújulását: „Voltak bűnei Budapestnek a múltban: nem tagadjuk. De ezek a bűnök a régi rendszer, a feudalizmus, a habsburgi autokrácia bűnei voltak.”¹¹ Ám a bűnöket elsöpörte a győztes forradalom, s a „demokrácia” és a „köztársaság” jelszavaival új fejezet kezdődik az ország és a főváros életében. Urbanus meglehetősen egyoldalúan csak a letűnt korszak fővárosi várospolitikájának kétségtelen árnyoldalairól – a szűkre szabott választójogról, a virilisek és kerületi „basák” túlméretezett hatalmáról, a korrupciógyanus üzemekről – számolt be. Következtetése szintén egyoldalú: „Ha végigfutunk Budapest forradalom előtti korszakának történetén, a főváros minden intézkedésében, minden munkájában megtaláljuk az önző magánérdek diadalát.”¹² Az októberi forradalomnak köszönhetően azonban a főváros „végre azoké lesz, akik becsületesen, verejtékesen dolgoznak érte: a szervezett proletártáboré és a haladó, öntudatos polgárságé.”¹³ A bűnös Budapest – Urbanus reményei szerint – így módon válik majd boldoggá. A történelem azonban másféle sorsot szánt a fővárosnak.

A „bűnösség” nyilvános megalapozása vitathatatlanul Horthy Miklós tette. A nemzeti hadsereg fővezére 1919. november 16-i keltezéssel a fővárosba vonulás alkalmával – Horthy ante portas – kiáltványt intézett Budapest népéhez: „Aki jó magyar, örömmel fogad bennünket, de a hivatásos bujtogatók és rendbontók óvakodjanak, mert irgalmatlanul fog bűnhődni az, aki Budapest meggyőrtött népének hönőhajtott nyugalmát rosszakaratúan megzavarni igyekszik. Bűnhődni fog az is, aki az újrászületett magyar nemzeti haderő szeplőtlen zászlaját merné hazug rágalmakkal meggyalázni. Akiknek hibájából országunk a pusztulás szélére sodródott, tanuljanak meg bűnbánóan a minden bűnök legnagyobbikáért vezekelni. Ez az, amit a haza ma tőlük jogosan megkíván.”¹⁴

A fővezér hamarosan „élőszóban” is tudomására hozta a fővárosnak meglehetősen lesújtó véleményét. A bevonulás napján, 1919. november 16-án a Gellért téren Bódy Tivadar polgármester – nagy-nagy alázattal – köszöntötte a főváros közönsége nevében a diadalmasan bevonuló fővezért: „A sok szenvedés után, melyet búsan nyögött ennek a városnak a népe, ez a nap az első, melyre szebb napok reményével ébredtünk.” A polgármester arra is emlékeztetett, hogy a nemzeti hadsereg katonái egy „balsorstól megtépázott, ezer bajtól megalázott, fájdalmas sebektől vérző”, úgymond „mártíromi szenvedést” kiálló várost találnak itt. Szinte könyörögve kérte, hassa át a bevonulók szívét „a régi, lovagias tiszta magyar szellem”, amely sem gyűlölködést, sem pártoskodást nem tűr, osztály- és felekezeti különbséget pedig nem ismer,

ellenben „békét és testvéri megértést” hoz magával. Végezetül arról biztosította a nemzeti hadsereget, hogy fehér színű zászlajukat – azaz a megadás, a behódolás metaforáját, ám Bódy tolmácsolásában „az együttérzés fehér békességét” kifejező zászlókat – a főváros valamennyi közintézményére kitűzik.¹⁵

Válaszában a fehér lován ülő fővezér a következőkre hívta fel a figyelmet: „Szerettük, becértük ezt a várost, amely az elmúlt évben a nemzet megrontója lett. Tetemre hívom itt, a Duna partján a magyar fővárost: ez a város megtagadta ezeréves múltját, ez a város sárba tiporta koronáját, nemzeti színeit és vörös rongyokba öltözött. [...] Megbocsátunk akkor, hogy ha ez a megtévelyedett város visszatér megint hazájához, szívéből, lelkéből szeretni fogja a röögöt, amelyben őseink csontjai porladoznak, szeretni azt a röögöt, amelyet veritékes homlokkal munkálnak falusi testvéreink, szeretni a koronát, a dupla keresztet”.¹⁶

Nyilván sokak meglepődöttségével találkozott a nemzeti hadsereg fővárosi bevonulása, hiszen joggal tekinthették egy idegen hatalom megszállása végének. Ezt a meggyőződést fejezi ki Herczeg Ferenc posztumusz megjelent visszaemlékezéseiben: „November közepén kitakarodott Budapestről a román, három nappal később bevonult Horthy Miklós. A Horthy név úgy süvöltött bele a párás őszi levegőbe, mint a gőzsziréna hangja. Harciasan és vidáman. A fővezér fehér lova nyomán a nemzeti hadsereg masírozott, és a »bűnös Budapest«, ahogyan Horthy nevezte, olyan lelkes áhitattal köszöntötte a sastollas legényeket, mintha Csaba vezér dandára ereszkedett volna a csillagokból az esőverte Fehérvári útra. Horthyék a szuronyaik hegyén visszahozták a nemzet önbecsülését.”¹⁷ A mitikus erővel felruházott nemzeti hadseregnek azonban – Csaba vezér legendás haditetteivel ellentétben – még csak verekednie sem kellett a győzelemért. Herczeg figyelmét viszont teljességgel elkerülték a fővezéri szózat fenyegető, a nemzetétől eltávolodott főváros idegenségét is felhánytorgató kitételei.

Pedig a vörös rongyokba öltözött fővárosi fővezéri megbélyegzése még nem kommunista körökben is visszatetszést keltett. Legalábbis erről tanúskodik Lowetinszky János József vármegyei tisztviselő naplóbejegyzése a nemzeti hadsereg bevonulásáról: „csak ne olyan vehemenssen, miért nem jött Horthy, amikor a vörös terror dühöngött és mit adja most a bankot, amikor az oláhok az entente parancsára kivonultak előle. Könnyű hősködni, de nehéz szenvedni, élte volna át azt, amit mi, majd nem hívna bennünket tetemre.”¹⁸

A főváros politikai bűnbeesése mindenesetre több réteget érintett. Budapest lett a bűnbak nemcsak a proletárdiktatúra miatt, hanem a letűnt liberális világ árnyoldalaiért is.¹⁹ Tágas ideológiai térben helyezkedtek el azok, akik úgy érezhették, közelebből vagy

távolabbról őket támadják a nemzeti keresztény Budapest megteremtésén fáradozó politikai erők szökevényei – utóbbi tettei: liberálisok, demokraták, szabadkőművesek, szociáldemokraták, októbristák és a mindannyiuk által is megbélyegzett kommunisták. A nemzeti keresztény jelszavakat hangoztató tömörülések az 1920-as nemzetgyűlési választásokat követően kormányzati pozícióba kerültek, s a „bűnös Budapest” megbüntetésére nem is várattott sokáig magára. Még 1920 nyarán fogadta el a törvényhozás a fővárosi törvényhatósági bizottság újjászervezéséről szóló 1920. évi IX. tc.-t. A fővárosi közigazgatás régóta esedékes reformjára nem került ugyan sor – noha évtizedek óta „napirenden” volt a főváros jogállására

16 ■ Uo. 774. old. A bevonulási ünnepség újabb állomásánál, a Parlament előtt Friedrich István miniszterelnök köszöntő beszédére – mely a keresztény nemzeti irányvonal mellett tántoríthatatlan kiállást is érintette – a fővezéri válasz hangsúlyozta: „ki kell irtanunk minden mérget a nemzet lelkéből és össze kell fogni minden magyar hazafinak egy szent cél érdekében, a melynek két pillére: a nemzeti eszme és a keresztény morál.” Idézi: Vörös: i. m. 160. old.

17 ■ Herczeg Ferenc emlékezései. Húvösvölgy. Szépirodalmi, Bp., 1993. 94. old.

18 ■ Lowetinszky János József naplója, 1919. november 18-i bejegyzés. Központi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest Gyűjtemény, B 0910/209. Köszönnel tartozom Vörös Boldizsárnak, hogy felhívta figyelmemet e naplóra.

19 ■ A „bűnös” Budapest politikatörténeti elemzéséhez lásd L. Nagy Zsuzsa: *A budapesti liberális ellenzék 1919–1944*. Akadémiai, Bp., 1972. 9–11. old.

20 ■ Szente Zoltán: Reformtörékvések a fővárosi közigazgatásban 1872–1948. *Magyar Közigazgatás*, 1993. 8. szám, 496–501. old.

21 ■ Törvényjavaslat a székesfővárosi törvényhatósági bizottság újjáalakításáról. In: *Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlés nyomtatványai. Irományok I. kötet*. Bp., 1920. 215. old.

22 ■ Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlés nyomtatványai. III. kötet. 103–104. old. (1920. május 26.)

23 ■ A törvényhatósági bizottság 240 választott tagja közül 167 a keresztény nemzeti táborhoz tartozott, 70 a liberálisok és demokraták sorait erősítette, 3-an pártonkívüliek voltak. A törvényhatósági bizottságnak ugyanakkor még további 49 tagja volt. 1920-ban 464 718-an rendelkeztek törvényhatósági választójoggal.

24 ■ A Keresztény Községi Párt fővárosi politikában betöltött szerepéről lásd Szentgáli Zsolt: *A Keresztény Községi Párt történetéhez*. *Múltunk*, 2002. 1. szám, 202–242. old.

25 ■ Hatalomgyakorlásukat ékesen jellemezte, hogy 1920-tól kezdve a törvényhatósági bizottság szakbizottságainak még a közelébe sem engedték az ellenzéki városatyákat, akik nézeteiket csak a közgyűlésen mondhatták el.

26 ■ Magyar Országos Levéltár, Filmár. 3923. Kozma iratok. 1. tekercs. 1–4 cím. 1914–1925.

27 ■ Wildner Ödön: Budapest törvényhatósági bizottságának kerestetszete a legutóbbi 30 év alatt. *Városi Szemle*, 1931. 4. szám, 532. old. Wildner számításai egy jelentéktelen – utólag aligha korrigálható – hiba csúszott: a „keresztény” és „izraelita” felekezetű bizottsági tagok együttes aránya 101% a kimutatásban.

28 ■ Ez utóbbit – azaz a Keresztény Községi Párt városházán eltiltott első három évének elégtelen bizonyítványát – erősítette meg a főváros üzemének megvizsgálására alakult bizottság 1925 nyarán kelt jelentése. Lásd: Hamvas József: *Budapest megújulása 1924–1933. Kortörténeti vázlat*. Bp., 1942. 43–57. old.

29 ■ Thirring Gusztáv: A budapesti községi választások. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1925. 5–6. szám, 132. old.; Szabó Ágnes: A konszolidáció kezdete – 1922. In: Földes György – Hubai László (szerk.): *Parlamentari választások Magyarországon 1920–1998*. 2. kiad. Napvilág, Bp., 1999. 101–102. old.

irányadó 1872. évi XXXVI. tc. módosítása²⁰ –, annál inkább a főváros politikai arculatát megjelenítő s az érdemi hatáskörök tekintélyes részével felruházott törvényhatósági bizottság átalakítására. 1919 őszén a még a világháború előtt megválasztott s utoljára 1918. október 16-án ülésező törvényhatósági bizottság összehívása korán lekerült a napirendről azzal – a törvényjavaslat indokolásában is olvasható – hivatkozással, hogy összetétele nem felelne meg a megváltozott korszellemnek.²¹ A törvényjavaslat intenciójáról Dömötör Mihály belügyminiszter meg is mondta: azaz a „becsületes szándékkal” készült, hogy a főváros törvényhatósági bizottságára egykor jellemző „nyerészkedő, pénzsóvár szellem” egyszer s mindenkorra száműzze a közgyűlési teremből. A kufárkodás szellemét a belügyminiszter a fővárosba bevándorló „idegen elemek” térhódításával, egyúttal a régi pesti patricius-családok háttérbe szorulásával hozta összefüggésbe.²²

Az 1920. évi IX. tc. a fővárosi törvényhatósági bizottságból mindenekelőtt száműzte az antidemokratikus karaktere miatt már 1918 előtt sokat bíralt virilizmus intézményét. A fővárosi törvényhatósági bizottságnak nem lehettek virilis, azaz legtöbb adót fizető tagjai, egyúttal a bizottsági tagok túlnyomó többsége – 1920-ban még igen széles körű, nőkre is kiterjedő választójog alapján – választás útján nyerte megbízatását. A virilizmus kiiktatása kétségtávol a demokratizmus növelését vonta – pontosabban vonhatta volna – maga után. Szépséghibája csupán az volt, hogy 1920-ban a törvényhozás többségét nem a demokratizmus kiterjesztésének ideája vezette, hanem az a szándék, hogy a törvényhatósági bizottságból kirekesszék a zömmel zsidó – vagy annak tartott – budapesti viriliseket. Az is visszalépést jelentett, hogy – ellentétben a korábbi szabályozással – a törvény lehetővé tette a végrehajtó hatalom számára a törvényhatósági bizottság felosztatását. Ezzel a fővárosi törvényhatósági bizottság a többi – városi, vármegyei – törvényhatósági bizottsággal egyazon megítélés alá esett, megszűnt a főváros korábbi, privilegizált közjogi státusa, amelynek éppenséggel a törvényhatósági bizottság feloszlathatatlansága adott nyomatékot.

Még ugyanazon évben, 1920. júliusában sor került a törvényhatósági bizottsági választásokra. A hatalomra törő, keresztény nemzeti alapon álló fővárosi csoportosulások – ez aligha meglepő – a mandátumok többségét, a bizottsági helyek mintegy kétharmadát szerezték meg.²³ Győzelmüket az 1920. évi IX. tc. számukra kedvező választási normáinak, így – a választókerületek aránytalansága mellett – az ajánlási rendszer bevezetésének is köszönheték. Ennek értelmében ugyanis csak megfelelő számú – 1000 regisztrált – ajánlással lehetett pártlajstromot állítani. Az ajánlások megszerzése magától értetődően nem a keresztény nemzeti alapon indulni szándékozó községi

gi pártoknak okozott nehézséget, hanem a demokratá vagy liberális kötődésűeknek (a szociáldemokraták eleve nem indultak). Mindezek következtében három választókerületben – ellenlista híján – egyáltalán nem is került sor választásra, azaz a keresztény nemzeti pártok már a szavazás előtt megszerezték a mandátumok közel egyharmadát. A választásokat követően a győztes csoportok egyesülésével létrejövő, Wolff Károly vezette Keresztény Községi Párt²⁴ vette át az irányítást a fővárosi városházán. Ezzel kezdetét vette a keresztény nemzeti őrsváltás.²⁵

A hírszerző tisztből a Magyar Távirati Iroda elnökévé avanzsált Kozma Miklós 1921 végén papírra vetett feljegyzéseiben – noha az új politikai irányvonal elkötelezett híve volt – bírálattal illette az új kurzus általános politikai irányvonalát. A keresztény irányzat az elért eredmények mellett szerintem egyetlen óriási hibát követett el, amikor „reformjaiban és reformáló akaratában nem tudott hozzáférkőzni az élet gyökereihez, ősi magyar szokás szerint megmaradt a felszínen”. Voltak ugyan „szép eredményei is”, hiszen a „hivatalokból, főleg a minisztériumokból és iskolákból nagy tömeg oda nem való embert sikerült kisépíteni, a törvényhozó testületben öntudatos akarattá tömörült a keresztény és faji megújódás gondolata”. Különösen elégedett volt a „radikális nemzetrontás főfőszékének” tekintett budapesti városházán bekövetkezett változásokkal, hiszen „új szellemet és embereket” sikerült bevinni oda és a fővárosi törvényhatósági bizottságba is.²⁶

A fővárosi törvényhatósági bizottsági tagok felekezeti megoszlása – nyilvánvalóan a virilizmus kiiktatásának köszönhetően – szintén a megváltozott körülményeket tükrözte, amint ezt Wildner Ödön konstataulta: „A korhangulat és az új irányzat azonban abban is tükröződött, hogy az új bizottságban helyet foglalóknak 84,4%-a keresztény és 16,6%-a izraelita vallású, holott azelőtt ezek az arányszámok sokkal közelebb jártak egymáshoz.”²⁷

Érzékelhető változás az 1921 óta hatalmon lévő Bethlen-kormány főváros-politikájában csak 1923-ban következett be. Közeledett az 1920. évi IX. tc. szerint megválasztott törvényhatósági bizottsági tagok mandátumának lejárat (1923. december 31), s a kormány elérkezettnek látta az időt, hogy politikai konszolidációra törekvő irányvonala követőit hatalomra – de legalábbis a hatalom közelébe – segítse a fővárosban. A kormányzatot több fejlemény is alaposabb megfontolásra készíthette. Bethlen környezetének érzékelnie kellett a fokozódó – nem csak ellenzéki oldalról artikulálódó – elégedetlenséget a

Keresztény Községi Párt abszolutisztikus hatalomgyakorlásával szemben, egyúttal a városháza működésének elégtelenségét is.²⁸ Ugyanakkor végig kellett gondolniuk az 1922-es nemzetgyűlési választások fővárosi eredményét, amely a keresztény pártok vereségét, illetve a szociáldemokraták, a liberálisok és a demokraták megerősödését vonta maga után. Míg az előbbieket a szavazatok 31,1%-át, addig az utóbbiak a szavazatok 62,3%-át szerezték meg.²⁹ A lépés-kényszerbe kerülő kormány számára három lehetőség adódott: meghosszabbíthatják – amint a törvényhatósági jogú városok és vármegyék esetében tették, és miként a Keresztény Községi Párt kívánta³⁰ – a törvényhatósági bizottság mandátumát, vagy megtertarthatják a törvényhatósági választást az 1920. évi IX. tc. normái szerint is. Míg az előbbi a Keresztény Községi Párt hatalmának prolongálását jelentette, az utóbbi bizonytalan kimenetelű volt, esetleg a baloldali ellenzéki pártok győelmét is eredményezhette. Bethlenék egyiket sem tartották kívánatosnak, különösen a második eshetőséget nem. Harmadik lehetőségként egy merőben új törvény megalkotása adódott. Az általános közigazgatás reformja mellett elkötelezett – ám azzal évekig késlekedő – Bethlen-kormány a harmadik lehetőség mellett döntött, ami kifejezetten barátságtalan gesztus volt a Keresztény Községi Párttal szemben, hiszen egyértelműen jelezte a kormányzat megfogytakozott bizalmát. Az időnyerésre játszó kormány számára viszont kézenfekvőnek látszott a fővárosi törvényhatósági bizottságról szóló törvényjavaslat kissé késedelmes beterjesztése, amit az egységes párt fővárosi táboraának megszervezése szempontjából kívánatosnak tartottak, hiszen mindaddig, amíg nem fogadják el az új törvényt, nem kerülhet sor törvényhatósági választásokra. A törvényjavaslatot 1923. december 14-én, alig két héttel a törvényhatósági bizottság megbízásának lejártá előtt terjesztette be a belügyminiszter.³¹ A kormányzat időközben arra az elhatározásra jutott, hogy az 1924. január 1-jétől szükségszerűen beálló *ex-lex* időszakra tekintettel kormánybiztost nevez ki a főváros élére, aki – törvényhatósági bizottság híján – a hivatalában maradó tanáccsal együtt „kormányozza” a városházát. A minisztertanács 1923. december 7-i ülésén Rakovszky Iván belügyminiszter a miniszterelnök felkérésére a főváros élére kinevezendő kormánybiztos személyéről adott tájékoztatást minisztertársainak.³² Közölte, hogy Bethlen azt tartaná a legmegfelelőbbnek, ha „politikai színezet nélküli ember”, esetleg a belügyminisztérium egyik főtisztviselője töltené be a kormánybiztosi tisztséget. A tisztségre előbb Tersztyánszky Kálmánt, a belügyminisztérium helyettes államtitkárát nevezték ki, akit 1924 szeptemberében a bethleni politikai törekvéseket eredményesebben képviselő Ripka Ferencsel, a Fővárosi Gázművek vezérigazgatójával váltottak fel. Miközben a fővárosi törvényjavaslat közel egy évig a törvényhozás különböző lépcsőfokait járta, sor került az egységes párt fővárosi zászlóbontására. A

bethleni főváros-politika irányvonalát Kozma Miklós – 1924 elején íródott – helyzetjelentésében így foglalta össze: Bethlen abból a felismerésből indult ki, hogy a mai városházi többség egy esetleges választáson mai formájában „nem jöhet be”, mert részben annak köszönheti létét, hogy az 1920-as törvényhatósági választásokon a szociáldemokrata párt nem vett részt. „Ha az intranzigens keresztény csoport nem tud a mérsékeltabb és középpárti elemekkel megfelelő platformot találni, akkor a polgári szavazatok, mint ez a nemzetgyűlési választásokon Budapesten történt, elaprózódnak és a szociáldemokraták és szubverzív radikális elemek, miután egységesek, meg nem érdemelt többségre jutnak. Ezért szükségesnek tartja, hogy a jobbszárny még személyes áldozatok árán is a balrább álló, de felforgató ellenes elemekkel közös választási platformra jusson.”³³ A bethleni törekvések tehát a mérsékelt polgári elemek összefogását sürgették, nyitást hirdetve a keresztény jobboldal, illetve a polgári baloldal felől érkezők számára. Programját a miniszterelnök ugyanazon év nyarán, 1924. június 5-én a Budai Társaskörben tartott zászlóbontó beszédében cizellálta. „Mi nem hirdetünk sem üldözést, sem gyűlöletet – mi szeretetet és megbocsátást hirdetünk, [...] Min nekünk nem szabad gyűlöletet hirdetnünk, min nekünk a keresztény és nemzeti eszmét komolyan kell vennünk” – vallotta Bethlen.³⁴ Törekvésük az „egységes polgári front” megteremtése „foglalkozási ágakra”, „társadalmi osztályokra”, „bizonyos politikai pártállásokra”, „felekezeti különbségekre” tekintet

30 ■ Szentgáli: *i. m.* 211. old.

31 ■ Törvényjavaslat a székesfőváros törvényhatósági bizottságának újjászervezéséről. In: *Az 1922. évi június hó 16-ára összehívott nemzetgyűlés nyomtatványai. Nemzetgyűlés – Irományok VIII. kötet.* 179–188. old.

32 ■ MOL K. 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 143. Doboz. 1923. december 7., 1. pont

33 ■ MOL Filmtár. Kozma Miklós iratok. 48423. Tekercs. Helyzetjelentés. 1924. február 14.

34 ■ Hamvas: *i. m.* 36–37. old.

35 ■ *Uo.* 37. old.

36 ■ *Uo.* 38–39. old.

37 ■ Bethlen István gróf beszédei és írásai. Genius, Bp., 1933. II. köt., 28. old.

38 ■ *Fővárosi Közlöny*, 1925. július 17., 701. old. Mellesleg a főpolgármesterré választott Ripka Ferenc maga mögött tudhatta a demokrata, liberális ellenzék voksainak egy részét is.

39 ■ Kovács Alajos: A budapesti választások a világháború óta. *Városi Szemle*, 1935. 6. szám, 805. old.

40 ■ Az 1924. évi XXVI. tc. szerint a 250 választott tagon kívül még további 60 tagja volt a törvényhatósági bizottságnak. 1925-ben ugyanakkor 289 320-an rendelkeztek törvényhatósági választójoggal.

41 ■ *Fővárosi Közlöny*, 1926. október 1., 2097. old.

42 ■ Utóbb maga Bárczy is felzárkózott a bethleni irányvonal mögé.

43 ■ MOL K. 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 176. doboz. 1929. november 13.

44 ■ *Uo.* A két világháború közötti fővárosi választási rendszer visszasságait újabban összefoglalóan elemzi Ignác Károly: A hatalom eszközei a választói akarat „korrigálására”. A törvényhatósági választási rendszer elvei és gyakorlata a Horthy-korszakban. *Múltunk*, 2005. 1. szám, 237. old.

45 ■ Egyed István: Az új fővárosi törvény. *Magyar Szemle*, 1930. 4. szám, 328. old.

nélkül.³⁵ Bethlen azonban nem mindenkinek nyújtott békejebbot. Az egységes polgári frontból ugyanis „ki kell zárni a gyűlölködést, álljon az akár keresztény, akár zsidó alapon”. S nem állhatnak szóba sem az „októbristákkal”, sem a „radikálisokkal”, sem pedig az „osztályuralomra” törő szociáldemokráciával.³⁶ A kormányfő utóbb – a törvényhatósági bizottsági választásra készülés időszakában – újabb retorikai gesztust tett a mérsékelt polgári ellenzéknek. 1925. március 10-én az egységes párt irányvonalát követő budai községi polgári pártok nagygyűlésén felszólaló miniszterelnök beszéde zárásaképp arról kívánta meggyőzni hallgatóságát, hogy a fővárosról már egy másféle kép lebeg előtte, mint amelynek öt évvel ezelőtt szemtanúi lehettek. „Én nem szeretném, hogy még egyszer mondható legyen a fővárosról az, hogy bűnös főváros, előttem a magyar főváros a magyar nemzetnek, magyar államnak, országunknak, jelenünknek és jövőnknek reklámlapkátja kell, hogy legyen.”³⁷ A bethleni retorika a kormányzathoz többé-kevésbé lojális jobboldali ellenzék – a fővárost uraló Keresztény Községi Párt –, valamint a több pártból, szervezetből rekrutálódó demokratikus és liberális ellenzék megosztására irányult. Noha a bethleni politikához utóbb mindkét táborból csatlakoztak – a mérsékelt demokrata ellenzék részéről inkább csak 1925/26 után –, az Egységes Községi Polgári Párt az 1925. évi fővárosi törvényhatósági választáson meglehetősen szerény eredménnyel szerepelt.

Kínos jelenetre került sor a fővárosi törvényhatósági bizottság 1925. július 11-i, főpolgármester-választó rendkívüli közgyűlésén. Míg a jobboldali törvényhatósági bizottsági tagok – tiszteletük jeléül – állva hallgatták végig azt a kormányzói „kéziratot”, melyben az államfő, Horthy Miklós három személyt jelölt a megválasztandó tisztségre, addig a baloldali bizottsági tagok tüntetően ülve maradtak. A kormányzói kézirat zavartalan végigolvasását közbekiáltások is megakasztották. A jobboldali városatyák értelemszerűen Horthyt, a baloldaliak – a jegyzőkönyv a szociáldemokrata Peyer Károlyt név szerint is említi – annál meglepőbben a „bűnös Budapestet” éltették.³⁸ Peyer riposoztja azonban nemcsak a „bűnös Budapest” metafora szülőatyjának – vagy inkább továbbfejlesztőjének –, Horthy Miklósnak szólt. Az 1925. évi fővárosi törvényhatósági bizottsági választások alkalmával ugyanis a szavazatok 54,6%-át a demokratikus blokkba tömörülő, amúgy igen heterogén összetételű pártok – ám mégiscsak javarészt a „bűnös Budapest” egykori reprezentánsai – szereztek meg.³⁹ Inogni látzott a keresztény nemzeti alapon álló, a fővárosi városházát és közgyűlési termet 1920 óta uraló Keresztény Községi Párt uralma. A demokratikus blokk pártjai 128 közgyűlési helyet szereztek – amihez hoz-

záadhatjuk a blokkhoz nem tartozó 8 liberális mandátumot is –, míg a Keresztény Községi Párt 91, az Egységes Községi Polgári Párt pedig csupán 23 helyhez jutott.

Ez a választási eredmény adhatott némi önbizalmat – ha túlon túl sokat nem is – Peyernek. A demokratikus blokkba tömörült demokrata és szociáldemokrata városatyák hatalomátvételére mégsem kerülhetett sor, mert a fővárosi törvényhatósági bizottság összetételére és megválasztására irányadó 1924. évi XXVI. tc. rendelkezései előrelátóan a választáson kívül további jogcímenek is lehetővé tették a törvényhatósági bizottságba való bekerülést, ami – kiegyenlítő a választáson utóbb elszenvedett kudarcot – a hatalmon lévő (és Bethlenéssel kiegyező) konzervatív politikai csoportosulások hatalomban maradásának kedvezett.⁴⁰

A demokratikus blokk pártjainak egyik utolsó, nagy erőpróbája az 1926. évi polgármester-választás volt. Jelöltjük, Bárczy István – az 1910-es évek egykori polgármestere, majd rövid ideig a főváros főpolgármestere – csak a második fordulóban maradt alul a Keresztény Községi Párt jelöltjével, Sipőcz Jenővel, az addigi polgármesterrel szemben.⁴¹ A „bűnös Budapest” reprezentánsainak hatalomátvételi kísérlete Bárczy István választási kudarcával végleg összeomlott.⁴² A liberális-demokrata ellenzék a későbbiekben már csak megosztottsága miatt sem tudta megismételni 1925-ös választási sikerét. Igaz, a következő, új fővárosi törvénynek – az 1872. évi XXXVI. tc.-t hatályon kívül helyező 1930. évi XVIII. tc. – a törvényhatósági bizottsági választásra irányadó normái erre nem is igen adtak módot.

Már a beterjesztett törvényjavaslat olyan preventív intézkedéseket helyezett kilátásba (a választókerületek átszabása, a mandátummegosztás aránytalanságai révén), amelyek gyakorlatilag kizárták az ellenzék győzelmi esélyeit. A minden eshetőségre bölcs előrelátással felkészülő jogalkotó álláspontját Blaha Sándor helyettes belügyi államtitkár tolmácsolta a minisztertanács 1929. november 13-i ülésén. A képviselőházi beterjesztés előtti fázisban a törvényjavaslat – ez önmagában nem volt új megoldás – a közigazgatási kerületeket tette választókerületekké. Csakhogy a választókerületek számát 10-ről 14-re szaporították, „ami – a számítások szerint – a nemzeti alapon álló pártok részére előnyösebb”.⁴³ A törvényjavaslat ugyanakkor tovább csökkentette a választás útján bekerülő törvényhatósági bizottsági tagok, egyúttal növelte az egyéb jogcímenek alapján – de választás nélkül – törvényhatósági bizottsági tagsághoz jutók létszámát, ami a kedvezőtlen kimenetelű választási eredmények újabb korrektívumaként is értelmezhető. Mindezen intézkedések következtében – hangzott a bizakodó jóslat – „még abban az igazán kedvezőtlen esetben is 12 főnyi többsége lesz a nemzeti és valláserkölcsi alapon álló pártoknak, ha az ellenkező világfelfogású pártok a választott tagok számának 70%-át érnék el.”⁴⁴

Az 1930. évi XVIII. tc. ugyanakkor a szűk körű törvényhatósági tanács felállításával részlegesen de-tronizálta a törvényhatósági bizottságot, hiszen korábbi hatáskörei egy részét a törvény e tanácsra ruházta át, egyúttal a többi törvényhatósághoz képest a kormányfelügyeletet „erősebb mértékben” érvényesítette a főváros esetében.⁴⁵

Az 1930. évi fővárosi törvényhatósági bizottsági választásokon az ellenzéki pártok – a szociáldemokraták, a demokraták, a liberálisok és a keresztény ellenzék – a szavazatok 49,5%-át szereztek ugyan meg,⁴⁶ de a bizottsági tagsághoz további jogcímenek jutó tagok többsége révén a Keresztény Községi Párt, illetve a bethleni vonalat követő Egységes Községi Polgári Párt jelentékenyen megnövelhette közgyűlési támogatottságát, s ennél fogva megőrizhette a városháza feletti uralmát.⁴⁷

A két világháború közötti korszak utolsó fővárosi törvényhatósági választását 1935-ben, a Gömbös-kormány idején tartották. Egy esztendővel korábban fogadta el a törvényhozás az 1934. évi XII. tc.-t, amely számos vonatkozásban revidálta az 1930. évi fővárosi törvény rendelkezéseit. A gömbösi fővárosi törvényjavaslattal szemben létrehozott, úgynevezett alkotmányvédő szövetség – amelyhez nemcsak liberális és demokrata városatyák, hanem a Keresztény Községi Párt vezetői is csatlakoztak, s amelyet kívülről a szociáldemokraták is támogattak⁴⁸ – nem tudta megakadályozni a kormányzat centralizáló törekvéseinek keresztülvitelét. A kormányzat politikája ideig-óráig közös táborba terelte a „bűnös Budapest” szellemi örököseit s legádázabb világnézeti ellenfeleiket, amint erre már az 1930. évi fővárosi törvény előkészületei alkalmával is sor került.⁴⁹ A Gömbös-kormány javaslata radikálisan csökkentette a törvényhatósági bizottság létszámát, s tovább romlott a választott és kinevezett tagok közötti arány.⁵⁰ Az 1934. évi fővárosi novella további központosító törekvéseket is rögzített. Növelte az autonómia első emberének tekintett polgármester hatáskörét, hiszen a csupán négy évig működő törvényhatósági tanács megszüntetésével felszabaduló hatáskörök egy részét rá – nem pedig a törvényhatósági bizottságra – ruházta át. A törvényhatósági bizottság hatásköréből ugyanakkor kivonták a főpolgármester megválasztását. Míg korábban az államfő három jelöltje közül választhatta a főváros közgyűlése a tisztségéből gyakorlatilag elmozdíthatatlan főpolgármestert – azaz a főpolgármester lojalitása megszolgált a főváros és a végrehajtó hatalom között –, addig 1934-től az autonómia kiiktatásával, kizárólag államfői kinevezéssel került magas hivatalába a bármikor felmenthető főpolgármester. Nem minden alap nélkül állapította meg tehát a közigazgatási és közjogi bizottsági ülésén a törvényjavaslattal kapcsolatban a demokrata párti Vázsonyi János, hogy a kormányzat az autonómia elvételével ellenzéki öntudatáért akarja

megbüntetni a „bűnös Budapestet”.⁵¹ Egyúttal a „Führerprinzip” érvényesülését látta abban, ha „az autonómia helyébe a Führer kerül, akár mint kormánybiztos, akár mint belügyminiszter”. Miként a szociáldemokrata Buchinger Manó is „a fasiszta kormányzati rendszer” érvényesítése miatt korholta – hiába – a fővárosi javaslatot. A kormányéhoz és a főpolgármesteréhez fogható hatalma talán még Mussolininek sincs, de esetleg Hitlernek igen, „aki azt csinál, amit akar”.⁵² Még a Keresztény Községi Párt fővárosi politikusa, Petrovác Gyula is éles szavakkal nehezményezte a kormányzat centralizáló törekvéseit. „Budapest megalázása mindig népszerű volt a képviselőház többsége előtt, az országgyűlés mentalitása mindig főváros ellenes volt és ma is az.”⁵³ Arra is figyelmeztetett, hogy amennyiben a kormányzat gyengíti a jobboldali erők fővárosi pozícióit – amelyek egyelőre nem ohajtottak együttműködni Gömbössel –, azzal csak a „destrukció malmára” hajtja a vizet.⁵⁴ A törvényjavaslat valódi célkitűzéseire kendőzetlenül világított rá Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter. A főpolgármester kinevezése és a polgármester államfői megerősítése révén a főváros önkormányzata nem fog csorbát szenvedni. A főváros ugyanis „magára vállalja azt s garanciát nyújt abban a tekintetben, hogy Budapest szellemi vezetése és politikai irányítása ugyanabban az irányban fog mindig haladni, amilyen irányban az államvezetés, az államkormányzás”.⁵⁵ A fővárosi politikai-törvényhatósági élet kormányzati célok alá rendelését ennél egyértelműbben nem is lehetett volna kifejezni.

Az 1935. évi fővárosi törvényhatósági választás alkalmával mindenestre a keresztény nemzeti pártok – mindenekelőtt az új kormánypárt, a Nemzeti Egység Pártja és a Keresztény Községi Párt, valamint néhány kisebb tömörülés – szereztek meg a szavazatok 55,8%-át.⁵⁶ A baloldali

46 ■ Kovács Alajos: *i. m.* 805. old. Az 1930. évi XVIII. tc. szerint a 150 választott tagon kívül még további 88 tagja volt a törvényhatósági bizottságnak. 1930-ban 292 580-an rendelkeztek törvényhatósági választójoggal.

47 ■ L. Nagy: *i. m.* 113–116. old.

48 ■ Tarjányi Sándor: Az 1930. évi fővárosi törvény. In: *Tanulmányok Budapest múltjából XVIII. A Budapesti Történeti Múzeum Évkönyve*. Szerk.: Tarjányi Sándor. Bp., 1971. 335–349. old.

49 ■ Az 1934. évi XII. tc. szerint 108 választott tagon kívül még további 67 tagja volt a törvényhatósági bizottságnak. 1935-ben ugyanakkor 292 946-an rendelkeztek törvényhatósági választójoggal.

50 ■ MOL K. 150. Országgyűlési Levéltár. A képviselőház által kiküldött bizottságok jegyzőkönyvei. 12. kötet. 1934. február 2-i ülés.

51 ■ Uo.

52 ■ MOL K. 150. Országgyűlési Levéltár. A képviselőház által kiküldött bizottságok jegyzőkönyvei. 12. kötet. 1934. február 6-i ülés.

53 ■ Uo.

54 ■ Uo.

55 ■ Kovács Alajos: *i. m.* 805. old.

56 ■ Papp Jenő: A mai Magyarország erkölcsrajza. Korunk kritikája 1918–1933. Káldor, Bp., 1934. 258–259. old.

57 ■ Uo. 261. old.

58 ■ *Fővárosi Közlöny*, 1944. július 7. 621–622. old.

59 ■ Uo. 623. old.

pártok és a szociáldemokraták 40% feletti részesedése nem lebecsülendő. A választáson ugyanakkor megsemmisítő vereséget szenvedett a bethleni irányvonalat követő úgynevezett Ripka-párt, hiszen a szavazatoknak kevesebb mint 1%-ával kellett beérniük.

A Trianon utáni Magyarország első másfél évtizedének „erkölcsrajzát” 1934-ben közléte Papp Jenő keserű sorokkal jellemezte a főváros szorongatott helyzetét: „A fővárosnak sokáig viselnie kellett azt a bélyeget, hogy bűnös a forradalmakban. Presztízse rostává lyukgatva hevert a vidék szeme előtt. [...] A belpolitikában és a kormányzásban egyik vidéki garnitúra a másikat váltotta föl, s bár Budapest közjogi detronizációja tényleg elmaradt, a valóságban nem fogadták el többé azt a szellemet, amelyet itt a kövek is önkéntelenül kileheltek magukból.”⁵⁶ A „nemzeti közösségből” kitagadott, napi gondokkal küszködő, egymásnak ellentmondó kihívásokra választ kereső Budapestnek azonban hordania kell a „töviskoronát”, amelyet a magyarság „tragikus sorsa ajándékozott neki”.⁵⁷

A „bűnös Budapestre” hivatkozás azonban még hosszú évekkel később, a Horthy-korszak utolsó hónapjaiban – Magyarország német megszállását követően – is kísértett a közgyűlési teremben, amikor már annak egykori képviselői sem ültek a padsorokban. A Szendy Károly lemondását követően a főváros polgármesteri székébe kerülő Doroghi Farkas Ákos beiktatása napján, 1944. június 14-én tartott beszédében arról biztosította a közgyűlést, hogy mint a főváros régi tisztviselője már a kezdetek óta „híve és harcos követője” a Gömbös Gyula és Wolff Károly nevével fémjelzett „fajvédő, népi, szociális gondolatnak”. Polgármesteri programja ismertetésekor pedig hangsúlyozta: elő kívánja segíteni, hogy „ebben a városban, amelynek a benne uralkodó idegen szellem negyedszázaddal ezelőtt a »bűnös Budapest« jelzőt szerezte meg”, megteremtődjék az „igazi magyar nemzeti, szociális egységfront”.⁵⁸ Üdvözlő beszédében Jaross Andor belügyminiszter hosszasan idézte fel a huszonöt évvel ezelőtti „ködös, novemberi napon” elhangzott fővezéri feddés tanulságait: „...vajon megértette-e a székesfőváros a vezéri szót, vajon megragadott-e minden alkalmat arra, hogy ez a Budapest, amely földrajzilag az ország szívét kellene és kell, hogy jelentse, ez alatt a 25 esztendő alatt a szó teljes értelmében valóban az ország szívévé vált-e? Vajon revidálta-e önmagát ez a főváros?” Jaross ugyanakkor azt a szociális gondolatból fakadó kérdést is feltette, vajon megépítette-e a főváros az eltelt idő alatt a „palotáktól” a „munkástanyáig” vezető „átjáró hidat”? A belügyminiszter bizonyos „zavaró momentumokra” hivatkozással nemleges választ kényszerült adni saját kérdéseire. E zavaró momentumok között hivatkozott a „galíciai” zsidóságnak az ország szíve felé terjedő vándorlására, valamint arra a „tévhitre”, miszerint „ennek a kis, trianoni ország-

nak és a fővárosának gazdasági, társadalmi és politikai értékeit a régi, liberális szellemben kell megtartani”.⁵⁹ Míg az első állítást a statisztika, addig a másodikat a főváros – és tágabban az ország – domináns politikai irányvonala cáfolja. A belügyminiszter a nemzeti keresztény városháza tehetetlensége miatt a negyed évszázada uralmon lévő keresztény nemzeti színezetű városvezetés számára mentéseket keresve, amiért az adós maradt nagyszabású terveinek megvalósításával, a hatalomból réges-rég kiszorított „bűnös Budapestet” korholta.

A két világháború közötti időszak konzervatív politikai retorikája érzékelhető hangsúlyeltolódásokkal, de megmaradt a „bűnös Budapest” metafora szellemiségénél. A fővárost sújtó, 1920 és 1934 között elfogadott közigazgatási törvények politikai rendelkezései javarészt e megbélyegző balítélet jegyében fogantak. Paradox módon még akkor is a „bűnös Budapest” visszakerüléséről tartottak a hatalomban, amikor a húszas évek második felében az egységes pártot „jobbról” előzni kívánókat kellett volna megfékezni. A sors újabb fintora, hogy a húszas évek végétől felerősödő kormányzati centralizáló törekvésekkel szemben ideig-óráig tartó taktikai szövetség jöhetett létre liberálisok, demokraták és a nemzeti keresztény platformot képviselő városatyák között.

A kellő józansággal rendelkező politikusok azonban a konszolidációra törekvő rövid időszakokban belátták, hogy miután a fővárost nem lehet – és nem is szabad – eltávolítani a nemzet testéből, békés eszközökkel történő meghódítására kell törekedniük. Félő azonban, hogy a főváros rehabilitálására – de legalábbis feloldozására a bűnök alól – még ők sem gondoltak. □